

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

ZAKLJUČNA STROKOVNA NALOGA VISOKE POSLOVNE ŠOLE

SIVA EKONOMIJA V SLOVENIJI V ČASU GOSPODARSKE KRIZE

SABINA STREŽEK

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisana Sabina Strežek, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, izjavljam, da sem avtorica zaključne strokovne naloge z naslovom Siva ekonomija v Sloveniji v času gospodarske krize, pripravljene v sodelovanju s svetovalko doc. dr. Nino Ponikvar.

Izrecno izjavljam, da v skladu z določili Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah (Ur. l. RS, št. 21/1995 s spremembami) dovolim objavo zaključne strokovne naloge na fakultetnih spletnih straneh.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo besedilo rezultat izključno mojega lastnega raziskovalnega dela;
- je predloženo besedilo jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem:
 - poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam v zaključni strokovni nalogi, citirana oziroma navedena v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani,
 - pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti (v pisni ali grafični obliki) uporabljena v tekstu, in sem to v besedilu tudi jasno zapisala;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku (Ur. l. RS, št. 55/2008 s spremembami);
- se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predložene zaključne strokovne naloge dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom.

V Ljubljani, dne _____

Podpis avtorice: _____

KAZALO

UVOD	1
1 SIVA EKONOMIJA IN VZROKI ZA NJEN NASTANEK.....	1
1.1 POJEM SIVE EKONOMIJE	2
1.2 VZROKI ZA NASTANEK SIVE EKONOMIJE.....	3
1.2.1 <i>Davčno breme</i>	3
1.2.2 <i>Trg dela</i>	3
1.2.3 <i>Intenzivnost predpisov</i>	4
1.2.4 <i>Nezaupanje v državo</i>	4
1.2.5 <i>Nezakonite dejavnosti</i>	4
1.2.6 <i>Korupcija</i>	4
2 OBSEG SIVE EKONOMIJE IN MEDNARODNE PRIMERJAVE	5
2.1 METODE MERJENJA SIVE EKONOMIJE	5
2.1.1 <i>Neposredne metode</i>	5
2.1.2 <i>Posredne metode</i>	5
2.1.3 <i>Vzročne metode</i>	6
2.2 MEDNARODNE PRIMERJAVE OBSEGA SIVE EKONOMIJE	8
3 ANALIZA OBSEGA SIVE EKONOMIJE V ČASU GOSPODARSKE KRIZE V SLOVENIJI.....	11
3.1 PODATKI IN METODOLOGIJA	11
3.2 REZULTATI ANKETNEGA VPRAŠALNIKA	12
3.3 UGOTOVITVE IN PREDLOGI ZA EKONOMSKO POLITIKO.....	20
SKLEP	21
LITERATURA IN VIRI	23

KAZALO TABEL

Tabela 1: Kategorizacija podzemne ekonomije	2
Tabela 2: Velikost sive ekonomije v 27 državah članicah EU v letih 2003–2012 (v % uradnega BDP).....	8
Tabela 3: Velikost sive ekonomije v 5 visoko razvitih državah, katere niso članice EU, v letih 2003–2012 (v % uradnega BDP).....	9
Tabela 4: Povprečna neformalnost po regijah Svetovne banke	10
Tabela 5: Izobrazbena struktura anketirancev	11
Tabela 6: Dejavnosti sive ekonomije, v kateri delujejo oziroma so delovali vprašani (v %)..	13

KAZALO SLIK

Slika 1: Osnovna ideja »mehkega modeliranja«.....	7
Slika 2: Dejavnosti, ki po mnenju vprašanih najbolj predstavljajo sivo ekonomijo (v %)....	12
Slika 3: Ali se ukvarjate oziroma ste se v preteklosti ukvarjali z dejavnostjo, ki sodi v sivo ekonomijo? (v %)	12
Slika 4: Pomen dejavnosti, ki sodi v sivo ekonomijo (v %)	14
Slika 5: Mesečni zaslužek z dejavnostjo, ki sodi v sivo ekonomijo (v %)	14
Slika 6: Uporaba opreme in prostorov delodajalca za opravljanje neregistriranih dejavnosti (v %).....	15
Slika 7: Pripravljenost na poslovanje »brez računa« (v %)	15
Slika 8: Zavedanje tveganosti poslovanja »brez računa« (v %)	16
Slika 9: Pripravljenost posameznika za prijavo osebe, ki se ukvarja s sivo ekonomijo (v %) ..	16
Slika 10: Vzroki, ki so odgovorni za nastanek in razcvet sive ekonomije v Sloveniji (v %)..	17
Slika 11: Ukrepi, ki bi najbolj pripomogli v boju proti sivi ekonomiji v Sloveniji (v %)	18
Slika 12: Mnenje vprašanih o obsegu sive ekonomije v Sloveniji danes v primerjavi z obdobjem pred krizo (v %)	18
Slika 13: Glavni razlogi za povečanje obsega sive ekonomije v času krize v Sloveniji (v %) ..	19
Slika 14: Ali mislite, da si država v zadostni meri prizadeva omejiti sivo ekonomijo? (v %) ..	19
Slika 15: Mnenje o dejavnostih, ki sodijo v sivo ekonomijo (v %)	20

UVOD

Siva ekonomija je pojav, ki je prisoten po vsem svetu. Ta termin predstavlja dejavnosti, ki namenoma ostajajo prikrite oblastem zaradi koristi posameznika, ki se zaradi številnih vzrokov odloči za delovanje v takšnih dejavnostih. Čeprav aktivnosti, ki se zvrstijo v okviru sive ekonomije, prinašajo tudi pozitivne posledice, se zaradi negativnega vpliva na različnih področjih takšno delovanje zavrača.

Siva ekonomija predstavlja velik negativni vpliv na področja, ki zadevajo celotno družbo, zato je potreba po zmanjševanju obsega tega pojava izjemno pomembna. Za odpravo tega pojava je treba raziskati vzroke in uvesti ustrezne reforme, ki bi spodbudile ljudi k formalnemu delovanju. Namen naloge je torej raziskati vzroke za obstoj sive ekonomije in predlagati ukrepe, ki bi spodbudili zanimanje za delovanje v uradni ekonomiji. Cilji moje naloge pa so najprej poiskati opredelitev sive ekonomije, analizirati načine merjenja te aktivnosti in na osnovi tega izdelati anketni vprašalnik, ki mi bo omogočil analizo tega področja. Na osnovi anketnega vprašalnika pa nameravam analizirati vzroke in dinamiko sive ekonomije v Sloveniji v obdobju pred gospodarsko krizo in v obdobju med oziroma po izhodu iz nje.

V prvem delu naloge opredeljujem pojem sive ekonomije, ki zaradi svoje kompleksnosti predstavlja nesoglasja tako pri poimenovanju kot tudi definiranju. Predstavljam tudi pregled vzrokov, ki vplivajo na posameznikovo odločitev za delovanje v sivi ekonomiji. Drugi del naloge predstavlja različne metodološke pristope, ki nam omogočajo merjenje obsega sive ekonomije. Merjenje realnega obsega sive ekonomije je seveda onemogočeno zaradi prikritosti tega pojava, zato lahko le ocenjujemo njen obseg. Potreba po merjenju velikosti sive ekonomije je pomembna zaradi njenih negativnih vplivov. Za lažjo predstavo velikosti sive ekonomije po svetu sem opravila mednarodne primerjave obsega sive ekonomije. V tretjem delu naloge pa predstavljam rezultate raziskave obsega sive ekonomije v času gospodarske krize v Sloveniji. Z anketnim vprašalnikom bom namreč pridobila zanimiva mnenja posameznikov o odnosu do sive ekonomije. Raziskava bo omogočila pridobitev informacij o vzrokih nastanka sive ekonomije v Sloveniji. Na osnovi teh mnenj in ugotovitev pa lahko temelji tudi razprava o načinih za odpravo oziroma zmanjšanje obsega sive ekonomije, ki jo navajam v sklepnem delu zaključne naloge.

1 SIVA EKONOMIJA IN VZROKI ZA NJEN NASTANEK

Proučevanje pojava sive ekonomije je vzbudilo veliko zanimanja že v času gospodarske recesije v 70. letih 20. stoletja. Takratne razmere so predstavljale velike težave v gospodarstvu, na področju dela in manjšo socialno varnost prebivalstva. Prav zaradi takšnih kriznih razmer, ki smo jim priča tudi v današnjem času, so mnogi našli izhod v neformalni dejavnosti, ki ji pravimo tudi siva ekonomija. Fenomen sive ekonomije je tako ponovno postal aktualna tema celotnega svetovnega gospodarstva.

1.1 Pojem sive ekonomije

Siva ekonomija se obravnava kot nezaželen pojav zaradi negativnih posledic, ki se kažejo na gospodarskem, socialnem, pravnem in političnem področju. Bistvo sive ekonomije je predvsem v tem, da ostane prikrita oblastem. Ker gre za prikrite dejavnosti, se te izogone evidencam državnih služb, vplivajo pa tudi na zmanjšano kakovost uradnih statističnih podatkov.

Mnogi avtorji, ki so proučevali ta kompleksni pojav, so enotnega mnenja, da je treba najprej definirati pojav sive ekonomije, šele nato lahko z različnimi metodami izmerimo njeno velikost. Pri definiranju pa se pojavljajo že prva nesoglasja, saj različna poimenovanja sive ekonomije in različni metodološki pristopi pomenijo različne opredelitve. V povezavi s sivo ekonomijo lahko tako povežemo naslednje pojme: podzemna ekonomija, prikrito delo in neformalni sektor (Glas, 1991, str. 2). Kljub povezavi med njimi pa se v literaturi pojavljajo različne opredelitve tega pojava. Feige, Schneider, Frey in Pommererhne ter Lubell (v Schneider & Enste, 2000, str. 78) tako opredeljujejo sivo ekonomijo kot vse neregistrirane gospodarske dejavnosti, ki prispevajo k uradnim izračunom bruto nacionalnega proizvoda (v nadaljevanju BNP). Smith (v Schneider & Enste, 2000, str. 78) pa sivo ekonomijo definira kot »tržno zasnovano proizvodnjo blaga ali storitev, katere so lahko zakonite ali nezakonite in niso upoštevane v uradnih ocenah bruto domačega proizvoda«.

Aktivnosti, ki se odvijajo v okviru sive ekonomije in so lahko tako zakonite kot nezakonite, podrobneje predstavljata Schneider in Enste (2002, str. 11), ki razdelita podzemno ekonomijo v štiri sektorje: gospodinjiski sektor, neformalni sektor, neregularni sektor in kriminalni sektor. Kategorizacijo podzemne ekonomije predstavljam v tabeli 1.

Tabela 1: Kategorizacija podzemne ekonomije

Sektorji Kriterij	Gospodinjiski sektor	Neformalni sektor	Neregularni sektor	Kriminalni sektor
Proizvodnja/ distribucija	Zakonita	Zakonita	Nezakonita	Nezakonita
Tržne transakcije	Ne	Da	Da	Da
»Output« (proizvod/storitev)	Zakonit	Zakonit	Zakonit	Nezakonit
NIA konvencije	Samozadostna ekonomija (zakonito)		Siva ekonomija (nezakonito)	
Primeri	Sam svoj mojster, pisarniško delo doma, varstvo otrok, izmenjava dobrin	Medsosedska pomoč, svetovalni centri, organizacije za samopomoč	Prikrito delo; zaradi kršitev predpisov, davčnih utaj in javne koristi	Trgovina z ukradenim blagom in drogami, goljufije, prepovedano igranje iger na srečo

Vir: F. Schneider & D. H. Enste, *The shadow economy: An International Survey*, 2002, str. 11.

V samozadostno ekonomijo, ki deluje na zakoniti način, sta Schneider in Enste (2002, str. 11) uvrstila proizvodnjo in »output« gospodinjkega in neformalnega sektorja. Med prepovedane dejavnosti, ki so seveda neregistrirane in zato tudi niso zajete v bruto domači proizvod (v nadaljevanju BDP), pa uvrščata neregularni in kriminalni sektor. Prepovedana sta tudi delo in zaposlovanje na črno, ki prav tako predstavljata sivo ekonomijo, čeprav njuno delovanje še ne predstavlja nezakonitega dela, medtem ko se v kriminalnem sektorju odvijajo nezakonitosti, kot so tihotapljenje, trgovina z ukradenim blagom in drogami, goljufije itd.

1.2 Vzroki za nastanek sive ekonomije

Dejavniki, ki vplivajo na odločitev posameznikov za delovanje v sivi ekonomiji, so številni. Večinoma gre za dejavnike ekonomskega značaja, med katere sodijo: visoke davčne obremenitve in socialni prispevki, dolgotrajni in zapleteni birokratski postopki, poslabšanje razmer na trgu dela, nizka kakovost storitev javnega sektorja, korupcija itd. Različni avtorji (npr. Glas, 1991, str. 6–7; Bajada & Schneider, 2005, str. 131; Williams, 2006, str. 98) navajajo različne vzroke za nastanek sive ekonomije, v nadaljevanju pa povzemam njihove ključne ugotovitve.

1.2.1 Davčno breme

Pogosti vzrok neplačevanja davčnih obveznosti predstavljajo visoke davčne stopnje. Višje kot so obremenitve, tem bolj si davčni zavezanci prizadevajo, da jih obidejo. Nezaupanje v pravično porazdeljene davke davčnega sistema vzbuja v davčnih zavezancih še dodatno željo, da se jim izognejo. Pomembno vlogo predstavljata tudi majhna verjetnost odkritja davčne utaje in razmeroma nizke kazni za kršitelje. Zaradi nizkega tveganja tu ni spodbud, ampak dodatna motivacija, da se ta dejanja obrestujejo (Glas, 1991, str. 6).

1.2.2 Trg dela

Delovanje v sivi ekonomiji mnogim predstavlja dodaten vir zaslužka, spet drugim edini vir preživetja. V času visoke brezposelnosti in nestabilnih razmer na trgu dela je tako zanimanje za delo in zaposlovanje na črno toliko večje. Delo na črno predstavlja opravljanje dejavnosti, ki niso vpisane v ustreznih register, za zaposlovanje na črno pa gre v primeru, ko med delodajalcem in delojemalcem ni sklenjene ustrezne pravne osnove, ki je potrebna po zakonu. Za spopadanje z delovanjem na črno v Sloveniji sta pristojna Davčna uprava Republike Slovenije (v nadaljevanju DURS) in določila Zakona o preprečevanju dela in zaposlovanju na črno (Ur.l. RS, št. 57/2012 – ZPDZC-C, v nadaljevanju ZPDZC). DURS z davčnim nadzorom opravlja nalogo odmere davkov posameznikov, ki delujejo v neregistriranih dejavnostih, poleg tega spodbuja te posameznike, da neregistrirane dejavnosti ustrezno prijavijo, če se želijo v prihodnosti ukvarjati s to dejavnostjo (Osebno dopolnilno delo – pojasnila, 2013; Špilar, 2009, str. 114). ZPDZC pa ureja področja odkrivanja, preprečevanja, nadzorovanja in kaznovanja opravljanja dela in zaposlovanja na črno ter nedovoljenega oglaševanja.

Glas (1991, str. 7) dodaja, da je dodatna motivacija za delovanje v neregistrirani dejavnosti tudi zadržanje različnih socialnih podpor, ki pripadajo osebam v primeru brezposelnosti. Prizadevanja za delovanje v uradnem sektorju so manjša zaradi možnosti izgube teh podpor, poleg tega so razlike med višino plače v uradnem sektorju in višino prejetih socialnih prispevkov majhne.

1.2.3 Intenzivnost predpisov

Razni predpisi in zakoni, ki so odrejeni s strani države, pomenijo mnoge omejitve pri aktivnostih posameznikov. Ti predstavljajo različna dovoljenja in licence, delovne zakonodajo, trgovinske ovire in delovne omejitve priseljencev (Bajada & Schneider, 2005, str. 131). Vse te ovire pomenijo visoke stroške, dolgotrajne in zapletene administrativne postopke in nezmožnost delovanja zaradi nezakonite dejavnosti, ki se jim želijo mnogi izogniti in zato raje delujejo v dejavnostih sive ekonomije.

1.2.4 Nezaupanje v državo

Eden od vzrokov izogibanja plačevanju davčnih obveznosti je tudi nezadovoljstvo z delovanjem države. Nezadovoljstvo je povezano predvsem z neučinkovitim davčnim sistemom, negotovostjo glede zaposlitvenih možnosti in socialne zaščite. Država bi z ureditvijo na teh področjih v veliki meri pripomogla k reševanju problematike pojava sive ekonomije. Kot še dodaja Williams (2006, str. 98), je v državah, ki uživajo visoko stopnjo zaupanja ljudi, tudi manjši obseg sive ekonomije. Ljudje se namreč zavedajo, da se koristi obdavčevanja kažejo tudi na področju socialne kohezije, zato zvišanje davčne stopnje ni nujni vzrok za delovanje v sivi ekonomiji.

1.2.5 Nezakonite dejavnosti

Delovanje v nezakonitih dejavnostih je prepovedano. Prav zaradi prepovedi pa se aktivnosti na teh področjih odvijajo prikrito, zato tudi ni za pričakovati, da bi bile registrirane. Zanimanje za delovanje v nezakonitih dejavnostih vzbujajo tudi visoki zaslužki, ki odtehtajo strah pred verjetnostjo odkritja. Nezakonite dejavnosti predstavljajo razne goljufije, tihotapljenje, trgovanje z drogo, prostitucijo itd. Tu je treba podariti, da izvajanje teh dejavnosti v nekaterih državah še ne pomeni prepovedi. Tako so lahko v določeni državi te aktivnosti prepovedane, medtem ko so v drugi državi dovoljene. Razlike v zakonodaji pa predstavljajo možnost nezakonitih prenosov blaga med državami (Glas, 1991, str. 7).

1.2.6 Korupcija

Razloge za nezaupanje ljudi v državo lahko iščemo tudi v koruptivnih dejanjih, s katerimi posamezniki prihajajo do različnih koristi. World Bank (1997) tako definira korupcijo kot zlorabo javne funkcije za osebna okoriščenja. Čeprav gre za dejanja, ki so v nasprotju z zakonom, se odvijajo tako v javnem kot tudi v zasebnem sektorju. Namen je seveda pridobivanje premoženjskih ali nepremoženjskih koristi zase ali za drugega (Korupcija je...,

2013). Mednje sodijo tudi različna podkupovanja posameznikov na vodilnih položajih, da ugodijo zahtevam oseb, ki delujejo v neregistriranih dejavnostih.

2 OBSEG SIVE EKONOMIJE IN MEDNARODNE PRIMERJAVE

Ocenjevanje obsega sive ekonomije v posameznem gospodarstvu predstavlja velik izziv, ker že v osnovi predstavlja nekaj prikritega in zato tudi nemerljivega. Čeprav gre za protislovje »merjenja nemerljivega«, se zaradi širjenja in negativnih posledic poskuša ugotoviti njeno velikost. Velikost sive ekonomije lahko tako ugotavljamo z različnimi metodami. Rezultati, ki jih pridobimo s posamezno metodo, pa lahko zelo odstopajo od rezultatov uporabe druge metode, zato se tu poraja vprašanje, katera metoda je najbolj učinkovita (Schneider & Enste, 2002).

2.1 Metode merjenja sive ekonomije

K izogitvi nejasnostim, ki se pojavljajo pri ocenah velikosti sive ekonomije, bi veliko pripomogla jasna opredelitev tega pojava. Ker ni tako, lahko njeno velikost ocenjujemo le z različnimi metodami. Metode lahko na splošno razdelimo na neposredne, posredne in vzročne metode.

2.1.1 Neposredne metode

Ocene, ki so pridobljene na neposredni način, se ugotavljajo z različnimi anketami in vprašalniki. Gre za mikroekonomske pristope, kjer so vprašanja zasnovana tako, da razkrivajo podrobnosti o delovanju v prikriti dejavnosti, čeprav zaradi občutljivosti teme ne gre pričakovati zanesljivih odgovorov pri izpolnjevanju anket (Schneider & Enste, 2002, str. 15). Poleg anket se izvajajo tudi davčne kontrole, ki predstavljajo zajetje določene populacije. S tem pristopom se ugotavljajo informacije glede prijavljenega dohodka in dohodka, pridobljenega iz neregistrirane dejavnosti. Tu gre za razliko od anket, ki so prostovoljne, za privolitev sodelovanja pri ugotavljanju odstopanj, ki se pojavljajo zlasti pri osebah, ki so samozaposlene, saj imajo te osebe večje možnosti za prikrivanje (Frey & Schneider, 2000, str. 3).

2.1.2 Posredne metode

Tu gre za makroekonomske pristope pridobivanja informacij o velikosti sive ekonomije, ki jih je moč ugotavljati po sledih, ki so rezultat delovanja v neformalnem sektorju in se kažejo v uradni (formalni) ekonomiji. Med posrednimi metodami se običajno navajajo metode razhajanja, denarne metode in metode fizičnega »inputa«, katere opisujeta Schneider in Enste (2002).

Pri metodi razhajanja gre za merjenje razlik, ki se pojavljajo med opazovano potrošnjo in dohodkovnim delom BDP. S presežkom na odhodkovni strani lahko tako pridemo do ocene,

ki odraža velikost sive ekonomije. S to metodo bi lahko podali dobro oceno o dejanskem obsegu sive ekonomije, vendar zaradi statističnih napak, ki se pojavljajo pri meritvah, tega ne moremo zagotoviti. Druga metoda, ki nakazuje na povečano delovanje v sivi ekonomiji, je znižana stopnja delovne aktivnosti, ob domnevi, da gre za konstantno stopnjo delovno sposobnega prebivalstva. Seveda so tu prisotni tudi drugi vzroki, ki omogočajo to znižanje, zato spremlja to metodo veliko pomanjkljivosti. Zavedati se moramo tudi možnosti, da lahko nekateri posamezniki delujejo v formalnem sektorju, poleg tega pa opravljajo še dejavnosti, ki jih uvrščamo v sivo ekonomijo (angl. *moonlighting*), kar nakazuje še na dodatno težavo pri merjenju (Schneider & Enste, 2002, str. 16–17).

Denarne metode, ki so se izkazale za najenostavnejše, temeljijo na domnevi, da transakcije v sivi ekonomiji potekajo gotovinsko. Povečano zanimanje za delo v neformalni dejavnosti se posledično odraža tudi na povečani uporabi bankovcev, predvsem tistih visoke vrednosti. Pogosto se uporabljajo metode, ki sta jih predstavila Gutmann (1977, v Renooy et al., 2004, str. 101) z metodo razmerja med gotovino in depoziti in Feige (1979, v Renooy et al., 2004, str. 101) s transakcijskim pristopom. Osnovna ideja obeh metod so gotovinske transakcije, še posebej v kriminalnem sektorju. Gutmann je v letih 1937–1941 domneval, da je delovanje v neformalnem sektorju omejeno. Na osnovi sprememb višine gotovinskih izplačil v naslednjih letih je lahko predvideval, da gre za povečanje delovanja v neformalnem sektorju. Z analizo, ki se ugotavlja na osnovi obsega transakcij, je Feige domneval, da povečan obseg gotovinskih transakcij v razmerju z narodnim dohodkom predstavlja rast neformalnega sektorja. Bazno obdobje, v katerem je predvideval omejeno delovanje v neformalni dejavnosti, je bilo leto 1939.

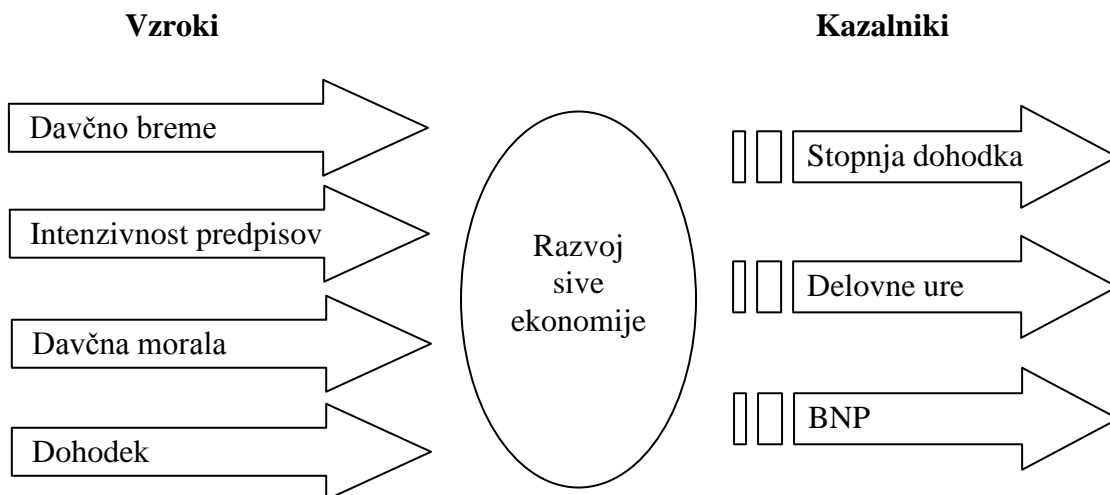
Tretja skupina so metode fizičnega »inputa«. Dober fizični kazalnik gospodarske dejavnosti je poraba električne energije, s katero lahko ocenjujemo rast sive ekonomije. Ocena velikosti sive ekonomije se lahko tako odraža z razliko med stopnjo porabe električne energije in uradno stopnjo rasti BDP. Kaufmann in Kaliberda (1996, v Williams, 2006, str. 48) menita, da se je ta metoda izkazala kot najboljši fizični kazalnik (uradne in neuradne) gospodarske dejavnosti. Na osnovi merjenja porabe električne energije je bila predstavljena tudi metoda Lackó (v Buziernescu, Nanu & Spulbar, b.l., str. 75). Pri tej metodi se predvideva, da določeni del porabe električne energije gospodinjstva (samozadostna ekonomija) predstavlja tudi del dejavnosti, ki sodi v sivo ekonomijo. Zato je v gospodinjstvih treba upoštevati, da povečano porabo električne energije poleg očitnih vzrokov (življenjski standard, geografska lega, relativna cena električne energije itd.) predstavlja tudi večji obseg aktivnosti, ki sodijo v sivo ekonomijo.

2.1.3 Vzročne metode

Ta metoda vključuje številne vzroke, ki vodijo do povečanega obsega sive ekonomije in njenih številnih kazalnikov. Gre za metodo, ki sivo ekonomijo domneva kot neopazovano spremenljivko, na katero s časom vplivajo različni vzroki. Schneider in Enste (2002, str. 24–25) sta s pristopom DYMIMIC (angl. *dynamic multiple-indicators multiple-causes*) na eni

strani povezala neopazovane spremenljivke z opazovanimi kazalniki, drugo stran pa predstavljajo strukturne enačbe, ki določajo vzročne povezave med neopazovanimi spremenljivkami. Osnovna ideja te metode, poznane tudi kot »mehko modeliranje«, je predstavljena na Sliki 1 in prikazuje povezavo med vzroki, ki predstavljajo razvoj sive ekonomije, in kazalniki, ki jih povzroča ta pojav.

Slika 1: Osnovna ideja »mehkega modeliranja«

Vir: F. Schneider & D. H. Enste, The shadow economy: An International Survey, 2002, str. 25.

Med vzroke in kazalnike uvrščata Schneider in Enste (2002, str. 25–26) naslednje:

– **Vzroki:**

- naraščajoče davčno breme, ki spodbudi delovanje v sivi ekonomiji,
- intenzivnost predpisov, ki bremenijo posameznike, zato se ti odločijo za delovanje v sivi ekonomiji,
- davčna morala (odnos ljudi do države), ki predstavlja posameznikovo pripravljenost, da zapusti delo v uradni ekonomiji in se začne ukvarjati z dejavnostjo, ki sodi v sivo ekonomijo.

– **Kazalniki:**

- razvoj denarnih kazalnikov: z naraščajočim delovanjem v sivi ekonomiji se poveča tudi potreba po denarnih transakcijah,
- razvoj trga dela: naraščajoče delo v sivi ekonomiji povzroči zmanjšanje aktivnosti oziroma krajšanje delovnega časa v uradnem sektorju,
- razvoj proizvodnega trga: povečanje sive ekonomije odseva tudi manjše vložke (predvsem dela) v uradno gospodarstvo. Tako so posledice vidne tudi na gospodarski stopnji rasti.

2.2 Mednarodne primerjave obsega sive ekonomije

Rezultati merjenja velikosti sive ekonomije 27 držav članic Evropske unije (v nadaljevanju EU) in 5 visoko razvitih držav, ki jih je navedel Schneider (2011), prikazujejo zanimivo nihanje obsega sive ekonomije v času pred gospodarsko krizo, med gospodarsko krizo in počasno okrevanje gospodarstva danes. V Tabeli 2 so prikazane ocene velikosti sive ekonomije v 27 državah članicah EU v letih 2003–2012 (v % uradnega BDP), ki so bile opravljene z uporabo metode MIMIC (angl. *Multiple Indicators Multiple Causes*).

Tabela 2: Velikost sive ekonomije v 27 državah članicah EU v letih 2003–2012 (v % uradnega BDP)

Leto Država	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Avstrija	10,8	11,0	10,3	9,7	9,4	8,1	8,5	8,2	7,9	7,6
Belgija	21,4	20,7	20,1	19,2	18,3	17,5	17,8	17,4	17,1	16,8
Bolgarija	35,9	35,3	34,4	34,0	32,7	32,1	32,5	32,6	32,3	31,9
Češka	19,5	19,1	18,5	18,1	17,0	16,6	16,9	16,7	16,4	16,0
Ciper	28,7	28,3	28,1	27,9	26,5	26,0	26,5	26,2	26,0	25,6
Danska	17,4	17,1	16,5	15,4	14,8	13,9	14,3	14,0	13,8	13,4
Estonija	30,7	30,8	30,2	29,6	29,5	29,0	29,6	29,3	28,6	28,2
Finska	17,6	17,2	16,6	15,3	14,5	13,8	14,2	14,0	13,7	13,3
Francija	14,7	14,3	13,8	12,4	11,8	11,1	11,6	11,3	11,0	10,8
Grčija	28,2	28,1	27,6	26,2	25,1	24,3	25,0	25,4	24,3	24,0
Irska	15,4	15,2	14,8	13,4	12,7	12,2	13,1	13,0	12,8	12,7
Italija	26,1	25,2	24,4	23,2	22,3	21,4	22,0	21,8	21,2	21,6
Latvija	30,4	30,0	29,5	29,0	27,5	26,5	27,1	27,3	26,5	26,1
Litva	32,0	31,7	31,1	30,6	29,7	29,1	29,6	29,7	29,0	28,5
Luksemburg	9,8	9,8	9,9	10,0	9,4	8,5	8,8	8,4	8,2	8,2
Madžarska	25,0	24,7	24,5	24,4	23,7	23,0	23,5	23,3	22,8	22,5
Malta	26,7	26,7	26,9	27,2	26,4	25,8	25,9	26,0	25,8	25,3
Nemčija	17,1	16,1	15,4	15,0	14,7	14,2	14,6	13,9	13,7	13,3
Nizozemska	12,7	12,5	12,0	10,9	10,1	9,6	10,2	10,0	9,8	9,5
Poljska	27,7	27,4	27,1	26,8	26,0	25,3	25,9	25,4	25,0	24,4
Portugalska	22,2	21,7	21,2	20,1	19,2	18,7	19,5	19,2	19,4	19,4
Romunija	33,6	32,5	32,2	31,4	30,2	29,4	29,4	29,8	29,6	29,1
Slovaška	18,4	18,2	17,6	17,3	16,8	16,0	16,8	16,4	16,0	15,5
Slovenija	26,7	26,5	26,0	25,8	24,7	24,0	24,6	24,3	24,1	23,6
Španija	22,2	21,9	21,3	20,2	19,3	18,4	19,5	19,4	19,2	19,2
Švedska	18,6	18,1	17,5	16,2	15,6	14,9	15,4	15,0	14,7	14,3
Velika Britanija	12,2	12,3	12,0	11,1	10,6	10,1	10,9	10,7	10,5	10,1
27 držav članic EU Povprečje	22,3	21,9	21,5	20,8	19,9	19,3	19,8	19,5	19,2	18,4

Vir: F. Schneider, *Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2012: Some New Facts*, 2011, str. 5.

Na ravni 27 držav članic EU je bil najvišji delež sive ekonomije v letu 2003, ko je znašal 22,3 % uradnega BDP, nato je povprečni obseg sive ekonomije začel padati do leta 2008 (19,3 % BDP), v letu 2009 pa je ponovno narastel na 19,8 % BDP. Trend padanja obsega sive ekonomije se je od leta 2010 (19,5 % BDP) nadaljeval do leta 2012 (18,4 % BDP), kar nakazuje na okrepanje gospodarstva po težkih kriznih časih. S stabilizacijo gospodarstva se tako tudi povečuje zaupanje ljudi v državo, kar privede do spodbud za delovanje v uradnem sektorju. Izjema je le Grčija, kjer je bil vpliv recesije na uradno gospodarstvo tako močan, da se je še zanimanje za delovanje v sivi ekonomiji zmanjšalo (Schneider, 2011, str. 1). Države, ki predstavljajo najnižjo oceno obsega sive ekonomije v letu 2012 med državami članicami EU, so: Avstrija (7,6 % BDP), Luksemburg (8,2 % BDP) in Nizozemska (9,5 % BDP). Države, ki predstavljajo zgornjo mejo obsega sive ekonomije v letu 2012 med državami članicami EU pa so: Bolgarija (31,9 % BDP), Romunija (29,1 % BDP) in Litva (28,5 % BDP). Obseg sive ekonomije v Sloveniji je v primerjavi z državami članicami EU med višje ocenjenimi, saj je ta v letu 2012 znašal 23,6 % BDP.

Schneider (2011, str. 6) je z uporabo metode MIMIC ocenil tudi povprečni obseg sive ekonomije 5 visoko razvitih držav (Avstralija, Japonska, Kanada, Nova Zelandija in ZDA). Rezultati merjenja so razvidni v Tabeli 3.

Tabela 3: Velikost sive ekonomije v 5 visoko razvitih državah, katere niso članice EU, v letih 2003–2012 (v % uradnega BDP)

Leto Država	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Avstralija	13,7	13,2	12,6	11,4	11,7	10,6	10,9	10,3	10,1	9,8
Japonska	11,0	10,7	10,3	9,4	9,0	8,8	9,5	9,2	9,0	8,8
Kanada	15,3	15,1	14,3	13,2	12,6	12,0	12,6	12,2	11,9	11,5
Nova Zelandija	12,3	12,2	11,7	10,4	9,8	9,4	9,9	9,6	9,3	8,8
ZDA	8,5	8,4	8,2	7,5	7,2	7,0	7,6	7,2	7,0	7,0
Druge države OECD										
Povprečje	12,16	11,92	11,42	10,38	10,06	9,56	10,1	9,7	9,46	9,18

Vir: F. Schneider, Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2012: Some New Facts, 2011, str. 6.

Vpliv gospodarske krize na velikost sive ekonomije se je odrazil tudi v teh državah. Iz Tabele 3 je razvidno, podobno kot pri ocenah obsega sive ekonomije na ravni 27 držav članic EU, da je trend padanja povprečnega obsega 5 visoko razvitih držav potekal od leta 2003 (12,16 % BDP) do leta 2008 (9,56 % BDP). V letu 2009 se je ta obseg zvišal na 10,1 % BDP, vendar je nato ponovno začel padati in je leta 2012 znašal 9,18 % BDP. Med vsemi 5 visoko razvitimi državami se je Kanada (11,5 % BDP) izkazala kot država z najvišje ocenjenim obsegom sive ekonomije, ZDA (7 % BDP) pa z najnižjim obsegom sive ekonomije v letu 2012.

Ocenjeni obseg sive ekonomije v razvitih gospodarstvih je občutno nižji kot v razvijajočih se gospodarstvih. Kolikšne so razlike obsega neformalnih aktivnosti med svetovnimi regijami, ki jih opredeljuje Svetovna banka (v Schneider, Buehn & Montenegro, 2010, str. 33), je razvidno iz Tabele 4, kjer so za posamezno regijo izračunani povprečje, srednja vrednost, minimalna in maksimalna vrednost in standardni odklon ocenjene velikosti sive ekonomije, navedeno pa je tudi število opazovanih držav v posamezni regiji.

Tabela 4: Povprečna neformalnost po regijah Svetovne banke

Regija	Povprečje	Srednja vrednost	Min	Max	Standardni odklon	Število opazovanj
Vzhodna Azija in Pacifik	33,3	33,3	13,4	53,0	13,8	13
Evropa in Srednja Azija	40,5	40,3	19,3	67,5	11,4	21
Latinska Amerika in Karibi	42,1	40,1	20,1	67,2	12,4	23
Bližnji vzhod in severna Afrika	28,5	31,0	19,2	38,7	8,3	10
OECD države z visokim dohodkom	17,1	16,1	8,7	29,1	5,8	25
Druge države OECD	23,9	24,0	13,2	38,9	7,4	16
Južna Azija	34,0	35,7	23,5	44,8	6,8	7
Podsaharska Afrika	41,3	40,7	23,3	59,0	7,5	43

Vir: F. Schneider, A. Buehn in C. E. Montenegro, Shadow Economies All over the World: New Estimates for 162 Countries from 1999 to 2007, 2010, str. 33.

Najvišji obseg sive ekonomije med svetovnimi regijami predstavlja Podsaharska Afrika, s srednjo vrednostjo 40,7, sledita ji Evropa in Srednja Azija (40,3) ter Latinska Amerika in Karibi (40,1). Države OECD z visokim dohodkom (srednja vrednost 16,1) pa predstavljajo najnižji obseg sive ekonomije med svetovnimi regijami (Schneider, Buehn & Montenegro, 2010, str. 33).

3 ANALIZA OBSEGA SIVE EKONOMIJE V ČASU GOSPODARSKE KRIZE V SLOVENIJI

3.1 Podatki in metodologija

Z namenom pridobivanja informacij, ki zadevajo problematiko pojava sive ekonomije, sem se odločila, da opravi raziskavo z anketnim vprašalnikom, s katerim sem pridobila zanimiva mnenja posameznikov. Vprašalnik sem sestavila na osnovi 2 obstoječih vprašalnikov (Kemperl, 2009, str. 50; Nastav, 2009, str. 55), drugih virov (Statistični urad Republike Slovenije, 2008; Hrovatin, 2002, str. 184–185) in lastnih vprašanj, ki so prilagojena namenu raziskave. V anketnem vprašalniku, ki ga predstavljam v prilogi, me je zanimalo predvsem, kakšen odnos in mnenje imajo vprašani o aktivnostih, ki spremljajo sivo ekonomijo v času gospodarske krize v Sloveniji in v času pred njo.

V anketnem vprašalniku je sodelovalo 164 fizičnih oseb, med katerimi je bilo udeleženi 96 moških in 68 žensk. Spodnja starostna meja anketirancev je bila 19, zgornja pa 66 let, povprečna starost je bila 30 let. Izobrazbena struktura anketirancev je prikazana v Tabeli 5.

Tabela 5: Izobrazbena struktura anketirancev

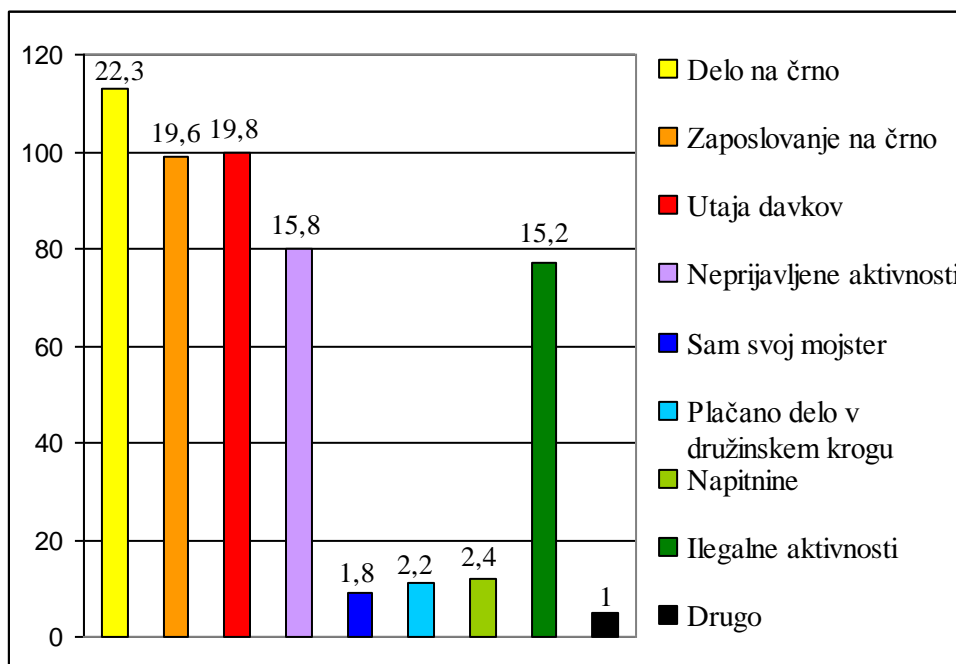
Izobrazba	Število	Delež (v %)
Osnovnošolska izobrazba ali manj	4	2,4
Poklicna izobrazba	23	14,0
Končana srednješolska izobrazba	68	41,5
Končana višješolska izobrazba	24	14,6
Univerzitetna ali visokošolska diploma	36	22,0
Magisterij ali več	5	3,0
Drugo	4	2,4
Skupaj	164	100,0

Prevladovali so anketiranci, ki imajo končano srednješolsko izobrazbo (41,5 %), sledili so jim anketiranci, ki imajo opravljeno univerzitetno ali visokošolsko diplomu (22 %). Sodelovalo je tudi 14,6 % oseb, ki imajo končano višješolsko izobrazbo, in 14 % poklicno izobraženih oseb. Anketiranci z magisterijem ali višjo izobrazbo so predstavljali 3 % vseh anketirancev. 2,4 % pa so predstavljale osebe z osnovno izobrazbo, prav tolikšen delež so predstavljale tudi osebe z drugo izobrazbo.

3.2 Rezultati anketnega vprašalnika

V nadaljevanju predstavljam rezultate anketnega vprašalnika, s katerimi sem analizirala vzroke in dinamiko sive ekonomije v Sloveniji v obdobju pred in v obdobju med oziroma po izhodu iz gospodarske krize.

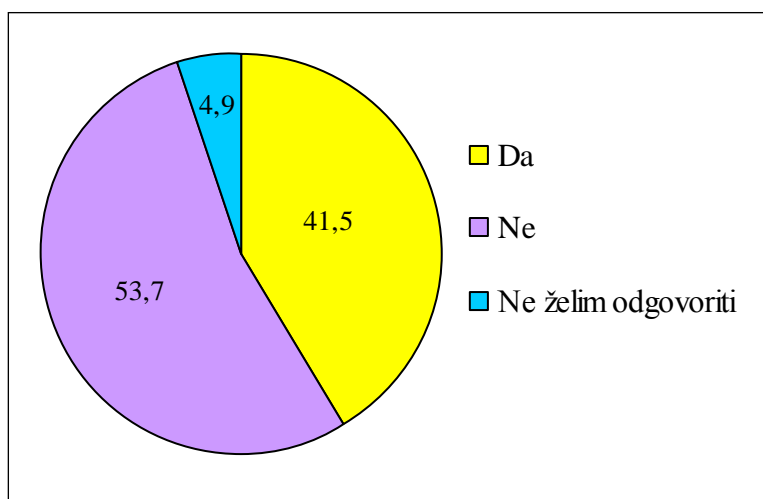
Slika 2: Dejavnosti, ki po mnenju vprašanih najbolj predstavljajo sivo ekonomijo (v %)

Vir: Prirejeno po K. Kemperl, *Obseg in značilnosti sive ekonomije na področju gradbeništva v Sloveniji, 2009*, str. 50.

Na sliki 2 so prikazane dejavnosti, ki po mnenju vprašanih najbolj predstavljajo sivo ekonomijo. Najvišji delež so vprašani pripisali delu na črno (22,3 %), sledita mu utaja davkov (19,8 %) in zaposlovanje na črno z 19,6 %.

Slika 3: Ali se ukvarjate oziroma ste se v preteklosti ukvarjali z dejavnostjo, ki sodi v sivo ekonomijo? (v %)

Slika 3 prikazuje odstotke odgovorov vprašanih, ki se navezujejo na sivo ekonomijo. Več kot polovica udeleženih, to je 88 oseb (53,7 %), se ne ukvarja z dejavnostjo sive ekonomije, 68 oseb (41,5 %) pa je potrdilo delovanje v neregistrirani dejavnosti. Drugi udeleženci (4,9 %) niso želeli razkriti, ali delujejo v sivi ekonomiji.

Tabela 6: Dejavnosti sive ekonomije, v kateri delujejo oziroma so delovali vprašani (v %)

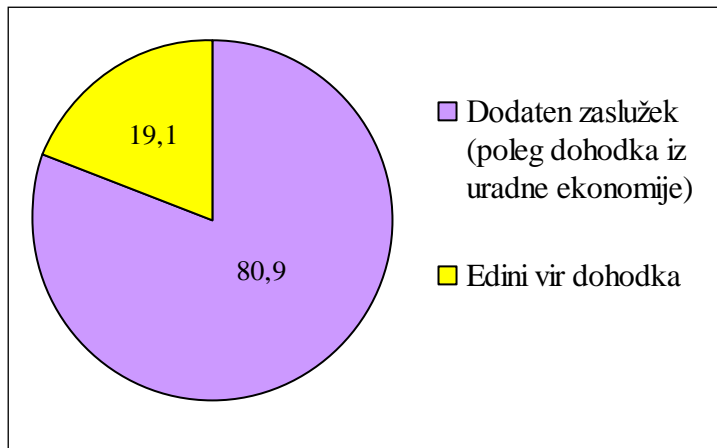
Dejavnost	Delež
Kmetijstvo in lov, gozdarstvo, ribištvo	7,7
Rudarstvo	0,8
Predelovalne dejavnosti	0,8
Oskrba z električno energijo, plinom in paro	2,3
Oskrba z vodo, ravnanje z odplakami in odpadki, saniranje okolja	1,5
Gradbeništvo	12,3
Trgovina, vzdrževanje in popravila motornih vozil	16,1
Promet in skladiščenje	4,6
Gostinstvo	13,0
Informacijske in komunikacijske dejavnosti	6,9
Finančne in zavarovalniške dejavnosti	0,8
Poslovanje z nepremičninami	0
Strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti	6,1
Druge raznovrstne poslovne dejavnosti	4,6
Dejavnost javne uprave in obrambe, dejavnost obvezne socialne varnosti	0
Izobraževanje	7,7
Zdravstvo in socialno varstvo	1,5
Kulturne, razvedrilne in rekreacijske dejavnosti	6,9
Druge dejavnosti	3,1

Vir: Prirejeno po Statistični urad Republike Slovenije, Standardna klasifikacija dejavnosti 2008.

Iz Tabele 6 so razvidne dejavnosti, s katerimi se ukvarja 68 oseb, ki delujejo v sivi ekonomiji. Dejavnosti, ki predstavljata največji delež med dejavnostmi sive ekonomije, sta trgovina ter vzdrževanja in popravila motornih vozil (16,1 %), sledita jima gostinstvo (13 %) in gradbeništvo z 12,3 %.

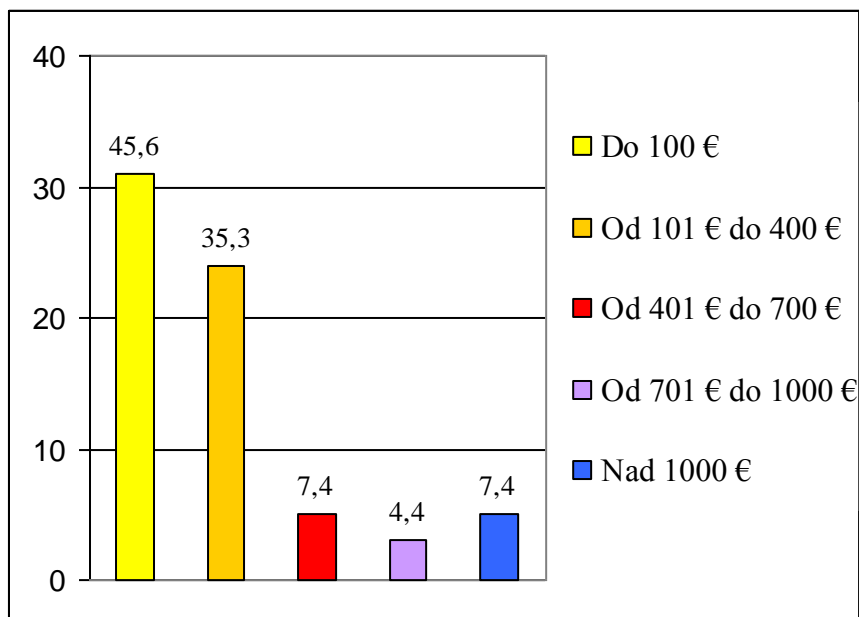
Slika 4: Pomen sodi v sivo

dejavnosti, ki ekonomijo (v %)

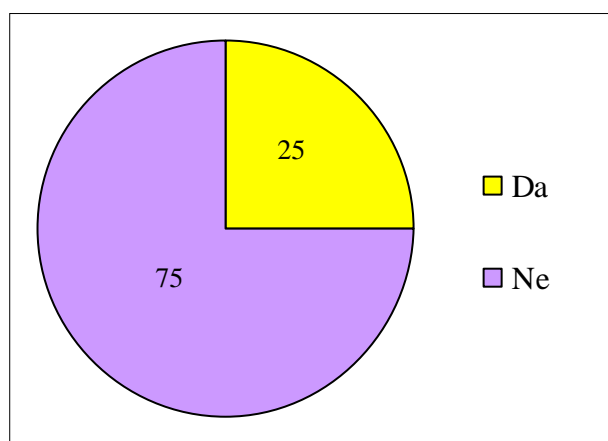
Pomen neregistriranih dejavnosti, s katerimi se ukvarjajo vprašani, je razviden iz Slike 4. Med 68 udeleženci, ki delujejo v sivi ekonomiji, večini ta dejavnost predstavlja dodaten zaslužek (80,9 %), za 19,1 % udeležencev pa ta dejavnost predstavlja edini vir dohodka.

Slika 5: Mesečni zaslužek z dejavnostjo, ki sodi v sivo ekonomijo (v %)

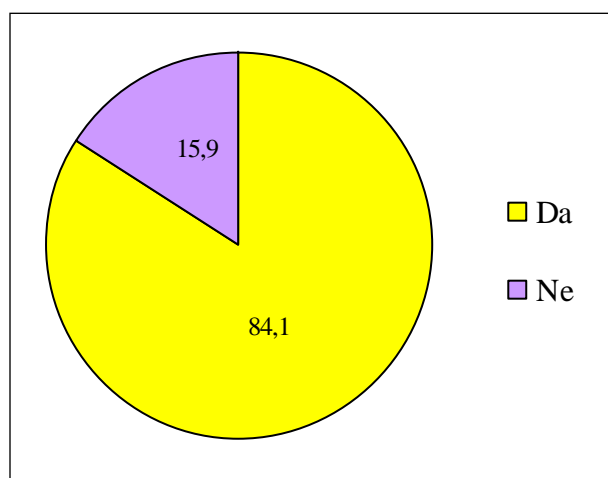
Višino mesečnega zaslužka, ki izvira iz naslova neregistriranih dejavnosti, s katerimi se ukvarjajo vprašani, vidimo na Sliki 5. Zneski so večinoma nizki, saj je kar 45,6 % vprašanih zaupalo, da z neregistrirano dejavnostjo mesečno zaslužijo do 100 €. Le 7,4 % vprašanih je potrdilo, da z dejavnostjo sive ekonomije zaslužijo več kot 1000 €.

Slika 6: Uporaba opreme in prostorov delodajalca za opravljanje neregistriranih dejavnosti (v %)

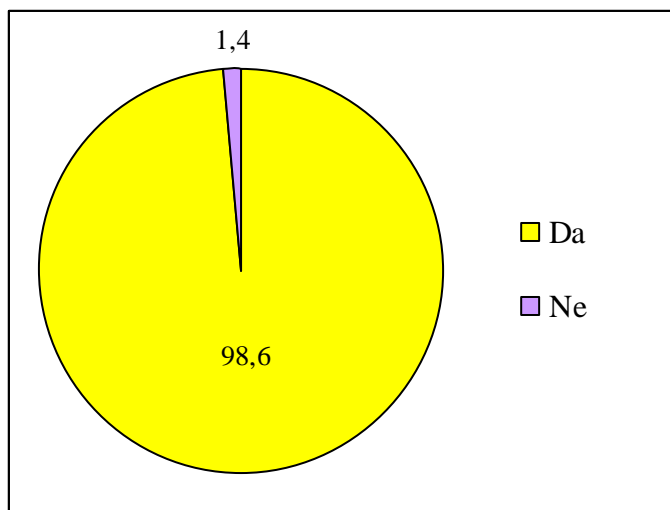
Slika 6 prikazuje, v kolikšni meri vprašani uporabljajo opremo in prostore delodajalca za namen opravljanja neregistrirane dejavnosti. Le 25 % vprašanih je potrdilo, da uporabljajo opremo in prostore delodajalca, drugih 75 % vprašanih pa prikrito dejavnost opravlja drugje.

Slika 7: Pripravljenost na poslovanje »brez računa« (v %)

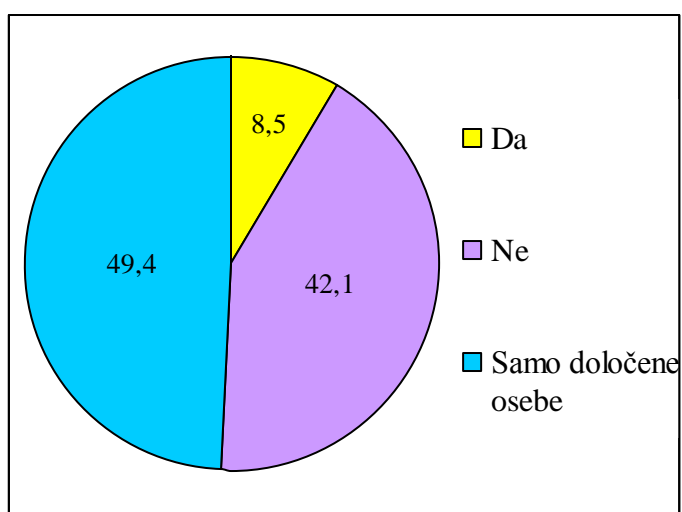
Iz Slike 7 je razvidno, v kolikšni meri bi bili udeleženci ankete pripravljeni poslovati »brez računa« (plačilo blaga ali storitev brez DDV) oziroma koliko udeležencev bi odklonilo to možnost. Če bi se vprašani dogovorili s prodajalcem oziroma izvajalcem za plačilo brez DDV (nižje cene blaga oziroma storitev), bi to možnost izkoristilo kar 138 vprašanih (84,1 %), 26 vprašanih (15,9 %) pa bi takšno poslovanje zavrnilo.

Slika 8: Zavedanje tveganosti poslovanja »brez računa« (v %)

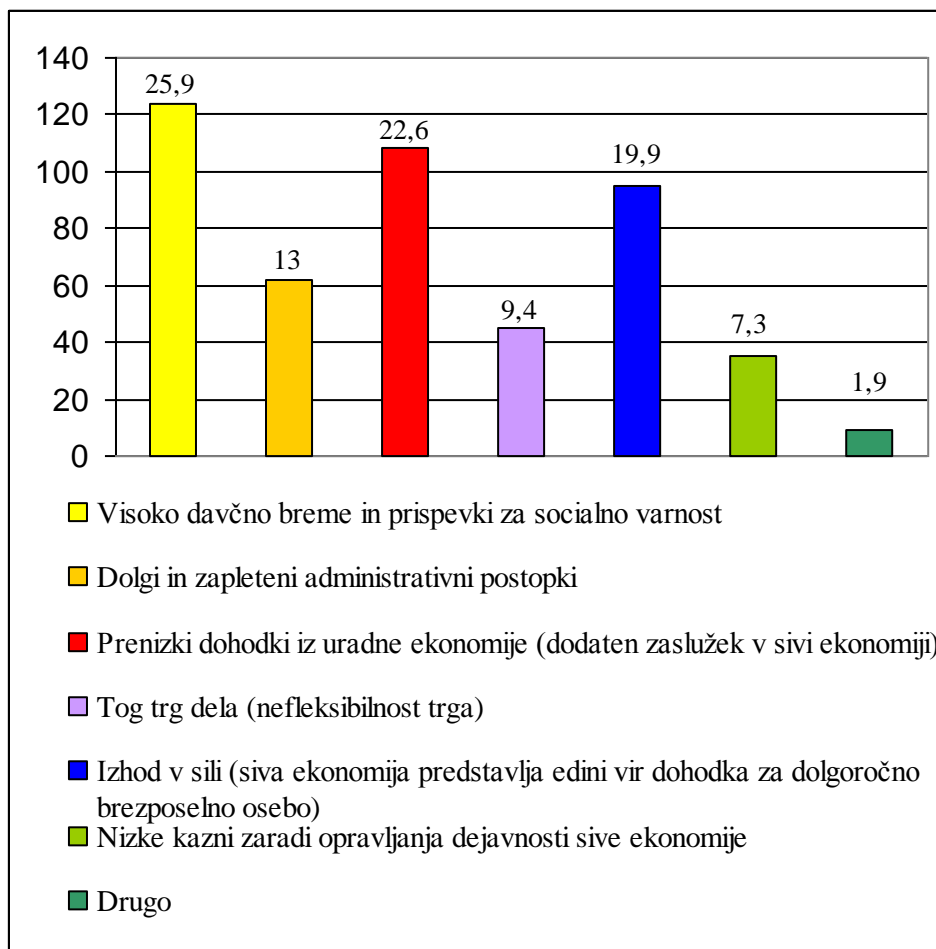
Slika 8 prikazuje seznanjenost udeležencev s tveganjem, ki spremlja sklepanje poslov »brez računa«. Med 138 udeleženci, ki bi bili pripravljeni poslovati »brez računa«, je 98,6 % oseb, ki se zavedajo tveganja nekaterih pravic, do katerih niso upravičeni (npr. uveljavitev garancije), medtem ko le 1,4 % udeležencev s tem tveganjem ni seznanjena.

Slika 9: Pripravljenost posameznika za prijavo osebe, ki se ukvarja s sivo ekonomijo (v %)

Kakšna je posameznikova pripravljenost v primeru prijave osebe, ki deluje v sivi ekonomiji, prikazuje Slika 9. Večinoma bi se vprašani odločili za prijavo določenih oseb (49,4 %), ki delujejo v dejavnosti sive ekonomije. 42,1 % vprašanih se ne bi odločilo za prijavo, medtem ko bi le 8,5 % vprašanih želelo podati prijavo zoper osebe, ki se ukvarja z dejavnostjo, ki sodi v sivo ekonomijo.

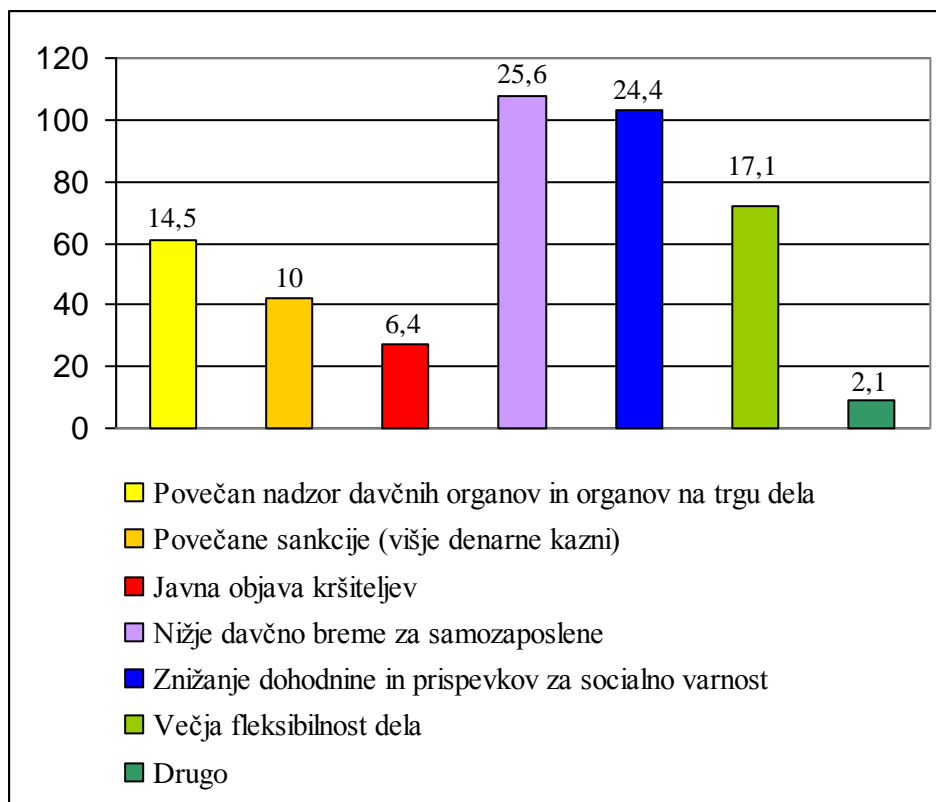
Slika 10: Vzroki, ki so odgovorni za nastanek in razcvet sive ekonomije v Sloveniji (v %)

Vir: Prirejeno po N. Hrovatin, *Uvod v gospodarstvo*, 2002, str. 184–185.

Slika 10 prikazuje vzroke, ki so po mnenju vprašanih najbolj odgovorni za nastanek in razcvet sive ekonomije v Sloveniji. Kot glavni razlog za razcvet sive ekonomije v Sloveniji so vprašani izpostavili visoko davčno breme in prispevke za socialno varnost (25,9 %). Velik vpliv so pripisali tudi prenizkim dohodkom iz uradne ekonomije (22,6 %) in visoki stopnji brezposelnosti (19,9 %).

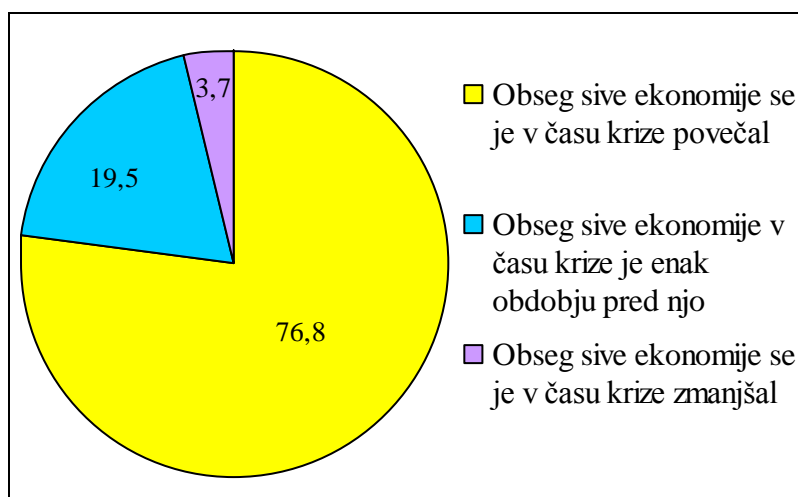
Slika 11: Ukrepi, ki bi najbolj pripomogli v boju proti sivi ekonomiji v Sloveniji (v %)

Vir: Prirejeno po B. Nastav, *Prikrita proizvodnja: siva ekonomija v Sloveniji*, 2009, str. 55.

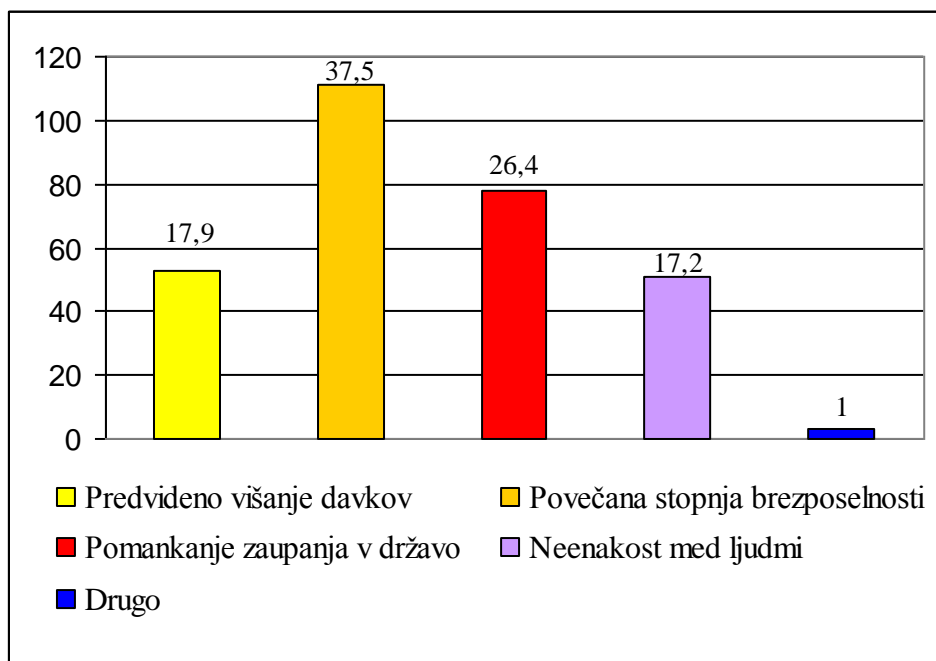
Slika 11 prikazuje ukrepe, ki bi po mnenju vprašanih najbolj pripomogli v boju proti sivi ekonomiji v Sloveniji. Na zmanjšanje obsega sive ekonomije bi po mnenju 25,6 % vprašanih veliko pripomoglo nižje davčno breme za samozaposlene in znižanje dohodnine in prispevkov za socialno varnost (24,4 %). V boju proti sivi ekonomiji v Sloveniji bi v veliki meri pripomogla tudi večja fleksibilnost dela, kar je potrdilo 17,1 % vprašanih.

Slika 12: Mnenje vprašanih o obsegu sive ekonomije v Sloveniji danes v primerjavi z obdobjem pred krizo (v %)

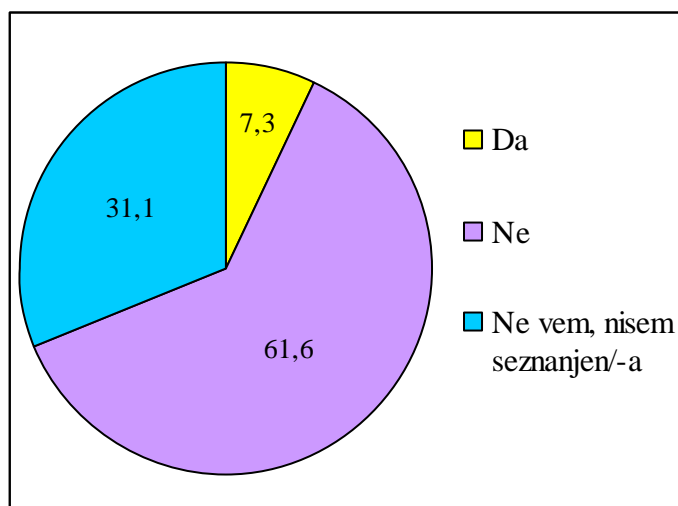
Kakšno je mnenje vprašanih o obsegu sive ekonomije v Sloveniji danes v primerjavi z obdobjem pred krizo, je razvidno iz Slike 12. Večina vprašanih (76,8 %), to je 126 oseb, se strinja, da se je obseg sive ekonomije v času krize povečal. Le 3,7 % pa jih meni, da se je obseg sive ekonomije v času krize zmanjšal.

Slika 13: Glavni razlogi za povečanje obsega sive ekonomije v času krize v Sloveniji (v %)

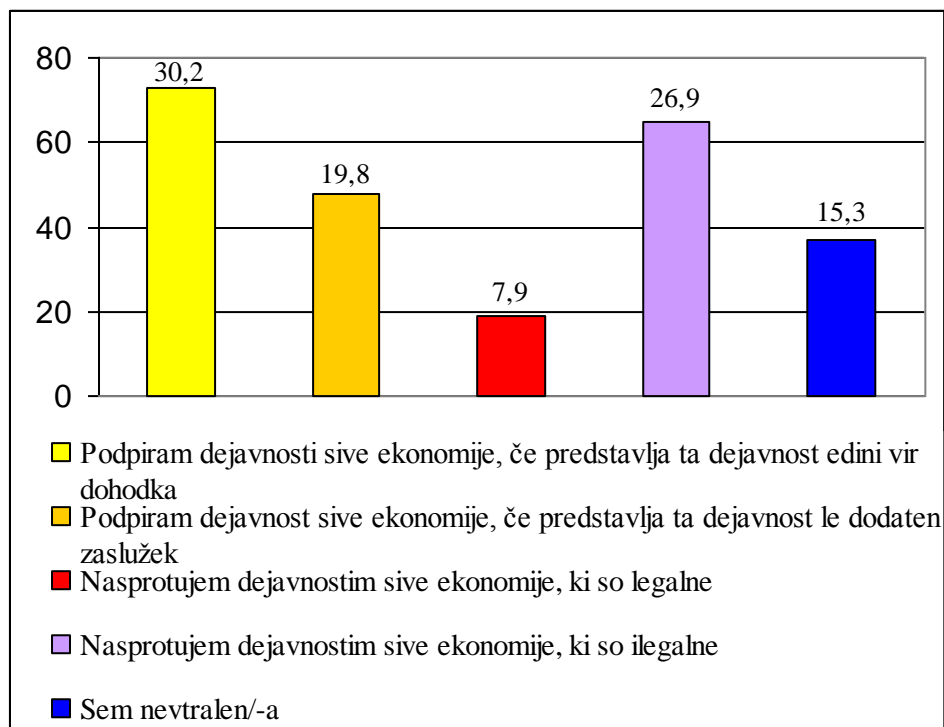
Slika 13 prikazuje glavne razloge za povečanje sive ekonomije v času krize v Sloveniji, po mnenju tistih vprašanih, ki se strinjajo, da se je obseg sive ekonomije v času krize povečal. Med 126 osebami, ki so mnenja, da se je obseg v času krize povečal, se jih 37,5 % strinja, da je za to odgovorna povečana stopnja brezposelnosti, 26,4 % vprašanih meni, da je razlog povečanja obsega sive ekonomije nezaupanje ljudi v državo, tretji razlog pa predstavlja povečana davčna stopnja (17,9 %).

Slika 14: Ali mislite, da si država v zadostni meri prizadeva omejiti sivo ekonomijo? (v %)

Kakšno mnenje imajo vprašani o prizadevanju države glede omejevanja sive ekonomije v Sloveniji, je razvidno iz Slike 14. Večina vprašanih (61,6 %) meni, da država ne stori dovolj, da bi omejila obseg sive ekonomije. 7,3 % vprašanih se strinja z delom države, medtem ko 31,3 % vprašanih ni seznanjenih, kakšna so prizadevanja države v primeru omejevanja sive ekonomije.

Slika 15: Mnenje o dejavnostih, ki sodijo v sivo ekonomijo (v %)

Slika 15 prikazuje, kakšno mnenje imajo vprašani o dejavnostih, ki sodijo v sivo ekonomijo. Če dejavnost sive ekonomije predstavlja edini vir dohodka, tako dejavnost podpira 30,2 % vprašanih, če ta dejavnost predstavlja le dodaten zaslužek, pa tako dejavnost podpira 19,8 % vprašanih. Ilegalnim dejavnostim sive ekonomije nasprotuje 26,9 % vprašanih, medtem ko legalnim dejavnostim nasprotuje 7,9 % vprašanih.

3.3 Ugotovitve in predlogi za ekonomsko politiko

Informacije, ki sem jih pridobila z raziskavo, so mi omogočile odgovoriti na zastavljena raziskovalna vprašanja, ki zadevajo problematiko pojava sive ekonomije. Odločitev za delovanje v dejavnosti sive ekonomije izvira predvsem iz želje po dodatnem zaslužku, pri čemer so zneski večinoma nizki (do 100 €). Dejavnosti, ki po mnenju vprašanih vzbudijo največ zanimanja za delovanje v sivi ekonomiji, predstavljajo storitvene dejavnosti, kot so trgovina, vzdrževanje in popravila motornih vozil, gostinstvo in gradbeništvo. Večina vprašanih je seznanjena o negativnih vplivih sive ekonomije, vendar bi bili kljub temu pripravljeni poslovati »brez računa«, saj bi to pomenilo nižje cene blaga oziroma storitev. Vprašani so med glavne vzroke, ki pripomorejo k širjenju sive ekonomije, uvrstili visoko davčno breme in prispevke, prenizke dohodke iz uradne ekonomije in visoko brezposelnost.

Po mnenju vprašanih bi z ureditvijo teh področij v veliki meri omejili širjenje sive ekonomije. Večina vprašanih meni, da so se posledice gospodarske krize odrazile tudi na povišanem obsegu sive ekonomije. Mednje sodijo povečana stopnja brezposelnosti, pomanjkanje zaupanja v državo in predvideno višanje davkov. Vprašani so mnenja, da bi si morala država v večji meri prizadevati za ureditev teh področji, saj bi s tem omejila širjenje sive ekonomije. Vprašani so v raziskavi izkazali visoko strpnost do sive ekonomije, saj jo večinoma podpirajo, če predstavlja edini vir dohodka. Če gre za ilegalne dejavnosti sive ekonomije, pa jo odločno zavračajo.

Iz rezultatov raziskave ugotavljam, da dejavnost sive ekonomije večinoma predstavlja možnost za dodaten zaslužek, ki jo izkoriščajo redno zaposleni zaradi nizkega dohodka iz uradne ekonomije.

Z raziskavo sem prišla tudi do ugotovitve, da bi si morala država bolj prizadevati za odpravo sive ekonomije, v smislu spodbud na področju trga dela, davčnega sistema, zapletenih administrativnih postopkov, omiliti bi bilo treba intenzivnost predpisov in popolnoma izključiti možnost koruptivnih dejanj, namesto strogega sankcioniranja oseb, ki so vključene v sivo ekonomijo. Z vpeljavo ustreznih reform na teh področjih bi bistveno prispevali k boju proti sivi ekonomiji.

Menim, da je treba v času kriznih razmer uvesti določene reforme, ki bi na dolgi rok omogočale bolj stabilno gospodarstvo, vendar je pri tem treba izpostaviti socialno šibke osebe, ki najbolj občutijo uvedbe drastičnih reform. Pozornost pri sprejemanju odločitev, kot je višanje davčne stopnje in prispevkov za socialno varnost, tako ni odveč.

SKLEP

Prisotnost sive ekonomije je nemogoče odpraviti, vendar lahko s prizadevanjem, tako družbe kot tudi države, veliko prispevamo k zmanjševanju njenega obsega. Za zadovoljitev interesov obeh strani je ključnega pomena večja pripadnost družbe državi. Znano je namreč, da so države, ki uživajo večje zaupanje ljudi, tudi manj obremenjene s pojavom sive ekonomije. Poleg večjega zaupanja ljudi v delovanje države bi k zmanjševanju obsega sive ekonomije pripomogle določene spodbude, ki bi predstavljale večje možnosti za zaposlitev, pravično porazdeljene davčne obremenitve, poenostavitev postopkov birokracije in izključenost korupcije.

Merjenje velikosti sive ekonomije predstavlja velik izziv, saj gre za prikriti pojav. Zato tudi ne moremo pričakovati, da bi lahko izmerili njen dejanski obseg. Vseeno pa lahko z uporabo različnih metod ocenimo njen obseg. Velikost sive ekonomije lahko ocenjujemo z neposrednimi, posrednimi in vzročnimi metodami. Ker gre pri vsaki metodi le za navajanje ocen obsega sive ekonomije, težko določimo, katera je najboljša izbira. Vprašljivost izbire najučinkovitejše metode se poraja tudi zato, ker lahko rezultati uporabe ene metode odstopajo od rezultatov druge metode.

Izboljšanje gospodarskih razmer je vplivalo tudi na nižji obseg sive ekonomije. To so potrdili rezultati ocen velikosti sive ekonomije, ki jih je podal Schneider (2011). Po mednarodni primerjavi ugotavljam, da je obseg sive ekonomije v razvitih gospodarstvih občutno nižji kot v razvijajočih se gospodarstvih.

Da so se posledice gospodarske krize odrazile tudi na povečanem obsegu sive ekonomije v Sloveniji, so potrdili rezultati opravljene raziskave. Kot glavni razlogi, so se izkazali visoka davčna obremenitev, prenizki dohodki iz uradne ekonomije in visoka stopnja brezposelnosti. Bistvenega pomena je torej ureditev teh področji. Prizadevanja za zmanjšanje sive ekonomije se morajo izkazati kot spodbuda za prenehanje delovanja v sivi ekonomiji, namesto uvajanja še strožjih sankcij za kršitelje. Rezultati so pokazali še, da gre v primeru sive ekonomije večinoma za dopolnilno dejavnost, ki omogoča dodaten zaslužek osebam, ki delujejo v uradni ekonomiji.

LITERATURA IN VIRI

1. Bajada, C., & Schneider, F. (2005). *Size, causes and consequences of the underground economy: an international perspective*. Aldershot (England); Burlington (VT): Ashgate, cop.
2. Buziernescu, R., Nanu R., & Spulbar, C. (b.l.). *Methods and estimation models of underground economy*. University of Craiova. Najdeno 9. januarja 2013 na spletnem naslovu <http://fse.tibiscus.ro/anale/Lucrari2009/013.%20Buziernescu,%20Nanu,%20Spulbar.pdf>
3. Frey, B. S., & Schneider, F. (2000). Informal and Underground Economy. *Contract No 20581 A3/4/017*. Najdeno 8. januarja 2013 na spletnem naslovu http://faculty.nps.edu/relooney/3041_MT_2.pdf
4. Glas, M. (1991). *Siva ekonomija v svetu in v slovenskem gospodarstvu*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
5. Hrovatin, N. (2002). *Uvod v gospodarstvo*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
6. Kemperl, K. (2009). *Obseg in značilnosti sive ekonomije na področju gradbeništva v Sloveniji* (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
7. *Korupcija je...* Najdeno 21. januarja 2013 na spletnem naslovu <https://www.kpk-rs.si/sl/korupcija-integriteta-in-etika>
8. Nastav, B. (2009). *Prikrita proizvodnja: siva ekonomija v Sloveniji*. Koper: Fakulteta za management.
9. *Osebno dopolnilno delo – pojasnila*. Najdeno 21. januarja 2013 na spletnem naslovu http://www.durs.gov.si/si/storitve/osebno_dopolnilno_delo/osebno_dopolnilno_delo_pojasnila/
10. Renooy, P. et al. (2004). Undeclared work in an enlarged Union. *An Analysis of Undeclared Work: An In-Depth Study of Specific Items – Final report*. Najdeno 16. januarja 2013 na spletnem naslovu http://www.social-law.net/IMG/pdf/undecl_work_final_en.pdf
11. Schneider, F. (2011). Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2012: Some New Facts. Department of Economics: Linz. Najdeno 18. januarja 2013 na spletnem naslovu <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2012/ShadEcEurope31.pdf>

12. Schneider, F., & Enste, D. H. (2000). Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences. *Journal of Economic Literature* Vol. XXXVIII pp. 77–114. Najdeno 8. januarja 2013 na spletnem naslovu <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/JEL.pdf>
13. Schneider, F. & Enste, D. H. (2002). Hiding in the Shadows: The Growth of the Underground Economy. *International Monetary Fund*. Najdeno 8. januarja 2013 na spletnem naslovu <http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues30/index.htm>
14. Schneider, F. & Enste, D. H. (2002). *The shadow economy: an international survey*. Cambridge University Press.
15. Schneider, F., Buehn, A., & Montenegro, C. E. (2010). Shadow Economies All over the World: New Estimates for 162 Countries from 1999 to 2007. *Policy Research Working Paper* 5356. Najdeno 18. januarja 2013 na spletnem naslovu <http://elibrary.worldbank.org/docserver/download/5356.pdf?expires=1361883840&id=id&accname=guest&checksum=25441498CF516A388ABD0AA80ECC25B9>
16. Statistični urad Republike Slovenije. (b.l). Standardna klasifikacija dejavnosti 2008. Najdeno 21. novembra 2012 na spletnem naslovu <http://www.stat.si/klasje/tabela.aspx?cvn=5531>
17. Špilar, M. (2009). Davčne utaje na področju sive ekonomije. V Selinšek, L. & Dvoršek, A. *Korporacijski kriminal – praktični in teoretični vidiki* (str. 112–118). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
18. The World Bank. (1997). Helping Countries Combat Corruption: The Role of the World Bank. *Poverty Reduction and Economic Management*. Najdeno 8. januarja 2013 na spletnem naslovu <http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/corruptn/corruptn.pdf>
19. Williams, C. C. (2006). *The hidden enterprise culture: entrepreneurship in the underground economy*. Cheltenham, UK; Northampton (MA): E. Elgar, cop.
20. Zakon o preprečevanju dela in zaposlovanju na črno. *Uradni list RS*, št. 57/2012 – ZPDZC-C (2012, 27. julij).

PRILOGA

Anketni vprašalnik: SIVA EKONOMIJA

Pozdravljeni,

prosila bi vas, da izpolnite naslednji vprašalnik, s katerim bi rada pridobila informacije, ki zadevajo problematiko pojava sive ekonomije.

Vprašalnik je sestavljen na osnovi nekaj obstoječih vprašalnikov in iz lastnih vprašanj, ki mi bodo omogočila raziskavo zanimivih mnenj posameznikov. Vprašalnik je namenjen le fizičnim osebam.

Anketa je anonimna, podatke bom uporabila le za potrebe raziskave. Izpolnjevanje ankete traja približno 5 minut.

1. Katere spodaj naštete dejavnosti po vašem mnenju najboljše predstavljajo sivo ekonomijo? (Možnih je več odgovorov.)

- Delo na črno.
- Zaposlovanje na črno.
- Utaja davkov.
- Neprijavljene aktivnosti.
- Sam svoj mojster (npr. delo, ki ga v gospodinjstvu opravimo sami, namesto da bi najeli ustrezne mojstre).
- Plačano delo v družinskem krogu.
- Napitnine.
- Ilegalne aktivnosti (orožje, prodaja drog, prostitucija).
- Drugo: _____

2. Ali se ukvarjate oziroma ste se v preteklosti ukvarjali z dejavnostjo, ki sodi v sivo ekonomijo?

- Da.
- Ne.
- Ne želim odgovoriti.

Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili z DA, prosim, odgovorite na naslednja 4 vprašanja.

3. V kateri dejavnosti sive ekonomije delujete oziroma ste delovali? (Možnih je več odgovorov.)

- Kmetijstvo in lov, gozdarstvo, ribištvo.
- Rudarstvo.
- Predelovalne dejavnosti.
- Oskrba z električno energijo, plinom in paro.
- Oskrba z vodo, ravnanje z odplakami in odpadki, saniranje okolja.
- Gradbeništvo.

- Trgovina, vzdrževanje in popravila motornih vozil.
- Promet in skladiščenje.
- Gostinstvo.
- Informacijske in komunikacijske dejavnosti.
- Finančne in zavarovalniške dejavnosti.
- Poslovanje z nepremičninami.
- Strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti.
- Druge raznovrstne poslovne dejavnosti.
- Dejavnost javne uprave in obrambe, dejavnost obvezne socialne varnosti.
- Izobraževanje.
- Zdravstvo in socialno varstvo.
- Kulturne, razvedrilne in rekreacijske dejavnosti.
- Druge dejavnosti.

4. Kaj za vas predstavlja ta dejavnost, ki jo opravljate?

- Dodaten zaslužek (poleg dohodka iz uradne ekonomije).
- Edini vir dohodka.

5. Koliko mesečno zaslužite s to dejavnostjo?

- Do 100 €.
- Od 101 € do 400 €.
- Od 401 € do 700 €.
- Od 701 € do 1000 €.
- Nad 1000 €.

6. Ali za opravljanje te dejavnosti uporabljate opremo in prostore svojega delodajalca (npr. plačano delo v popoldanskem času za opravljanje dela neregistrirane dejavnosti)?

- Da.
- Ne.

7. Ali bi bili pripravljeni plačati manj za končni proizvod ali storitev, če bi se s prodajalcem oziroma izvajalcem dogovorili za poslovanje »brez računa« (plačilo blaga ali storitev brez DDV)?

- Da.
- Ne.

Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili z DA, prosim, odgovorite na naslednje vprašanje.

8. Ali se zavedate, da s poslovanjem »brez računa« tvegate nekatere pravice, do katerih niste upravičeni (npr. uveljavitev garancije)?

- Da.
- Ne.

9. Bi bili pripravljene prijaviti osebo, ki se ukvarja z dejavnostjo, ki sodi v sivo ekonomijo?

- Da.
- Ne.
- Samo določene osebe.

10. Kateri spodaj naštetih vzroki so po vašem mnenju glavni razlogi za nastanek in razcvet sive ekonomije v Sloveniji? (Možnih je več odgovorov.)

- Visoko davčno breme in prispevki za socialno varnost.
- Dolgi in zapleteni administrativni postopki.
- Prenizki dohodki iz uradne ekonomije (dodatni zaslužek v sivi ekonomiji).
- Tog trg dela (nefleksibilnost trga).
- Izhod v sili (siva ekonomija predstavlja edini vir dohodka za dolgoročno brezposelno osebo).
- Nizke kazni zaradi opravljanja dejavnosti sive ekonomije.
- Drugo: _____

11. Kateri ukrepi bi po vašem mnenju najbolj pripomogli v boju proti sivi ekonomiji v Sloveniji? (Možnih je več odgovorov.)

- Povečan nadzor davčnih organov in organov na trgu dela.
- Povečane sankcije (višje denarne kazni).
- Javna objava kršiteljev.
- Nižje davčno breme za samozaposlene.
- Znižanje dohodnine in prispevkov za socialno varnost.
- Večja fleksibilnost dela.
- Drugo: _____

12. Kakšno je vaše mnenje o obsegu sive ekonomije v Sloveniji danes v primerjavi z obdobjem pred krizo?

- Obseg sive ekonomije se je v času krize povečal.
- Obseg sive ekonomije v času krize je enak obdobju pred njo.
- Obseg sive ekonomije se je v času krize zmanjšal.

Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili, da se je obseg povečal, prosim, odgovorite na naslednje vprašanje.

13. Kateri so po vašem mnenju glavni razlogi za povečanje obsega sive ekonomije v času krize? (Možnih je več odgovorov.)

- Predvideno višanje davkov.
- Povečana stopnja brezposelnosti.
- Pomanjkanje zaupanja v državo.
- Neenakost med ljudmi.
- Drugo: _____

14. Ali mislite, da si država v zadostni meri prizadeva omejiti sivo ekonomijo?

- Da.
- Ne.
- Ne vem, nisem seznanjen.

15. Kakšno je vaše mnenje o dejavnostih, ki sodijo v sivo ekonomijo? (Možnih je več odgovorov.)

- Podpiram dejavnosti sive ekonomije, če predstavlja ta dejavnost edini vir dohodka.
- Podpiram dejavnosti sive ekonomije, če predstavlja ta dejavnost le dodaten zaslužek.
- Nasprotujem dejavnostim sive ekonomije, ki so legalne.
- Nasprotujem dejavnostim sive ekonomije, ki so ilegalne.
- Sem nevtralen.

Demografski podatki

Spol: _____

Starost: _____

Stopnja izobrazbe: _____